

Коренга Юлія Володимирівна,
аспірант кафедри цивільного права і процесу
(Волинський національний університет імені Лесі Українки)
Адреса: м. Луцьк, вул. Кравчука, 36, кв. 208
Тел. 0634571053

ПИТАННЯ ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЗА ВИКОРИСТАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Питання, що стосується виникнення батьківських прав і обов'язків досить широко висвітлено в науковій літературі з сімейного права. Але у зв'язку з розвитком медицини у сфері репродукції людини виникають нові правовідносини, у рамках яких з'являється значна кількість питань та проблем, раніше не відомих праву, які потребують негайного вирішення, зокрема питання сурогатного материнства та відносини що стосуються виникнення батьківських прав за використання даного методу.

Над питанням сурогатного материнства сьогодні працює багато вчених-правознавців, адже воно недостатньо досліджене проте дуже актуальне. Саме встановленню батьківських прав за використання сурогатного материнства приділяється на нашу думку, недостатньо уваги, але це питання є важливим, адже за допомогою встановлення батьківських прав вирішується з ким буде дитина після її народження сурогатною матір'ю. Це питання викликає найбільше спорів, адже ситуації, коли сурогатна мати відмовилася віддати дитину, або, навпаки, генетичні батьки не прийняли батьківських прав є непоодинокими.

Традиційно саме народження дитини визнається тим юридичним фактом, який породжує правовідносини між батьками і дітьми. Але те, що з виникненням сучасних медичних технологій змінилося уявлення про репродукцію людини, вже усталений факт. Проте нові правовідносини породжують нові запитання.

Під походженням дитини традиційно розуміється існування біологічного зв'язку дитини та її батьків. Як правило процес

внутрішньоутробного розвитку дитини не входить у сферу правового регулювання, але на сьогоднішній день така позиція є дещо спірною, адже як зазначає пункт 2 статті 25 Цивільного кодексу України, “у випадках встановлених законом охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини”[1].

Встановлення батьківських прав щодо дітей, народжених при використанні сурогатної матері, беззаперечно є актуальною проблемою сьогоднішнього дня. У наш час інститут сурогатного материнства використовується широко, і відносини які виникають вимагають законодавчого закріплення, щоб найкращим чином захистити, першочергово права та законні інтереси дітей.[1]

Відповідно до статті 123 Сімейного кодексу України, “у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя”[2]. Тобто законодавець чітко встановлює походження, батьківські права саме за біологічними батьками. Проте це лише у випадку, якщо ембріон зачатий саме подружжям, тобто з генетичного матеріалу жінки та чоловіка. Однак не все так однозначно. Адже, існують різні способи зачати дитину. Як зазначає професор Дахно Ф.В. існує

два види сурогатного материнства: повна сурогатність — імплантація в організм

іншої жінки зародка, зачатого чоловіком та дружиною або жінкою та донором. Це

так зване гестаційне сурогатне материнство, при якому жінка, яка виношує дитину

генетично не пов’язана з дитиною. Інший вид — часткова, або гендерна сурогат_

ність, при якій використовується яйцеклітина жінки [с. 15 Дахно Ф.В. Суррогатное материнство // Жіночий Лікар. — 2007. — № 3 (11);]. і саме в

результаті цього та для розв'язання протиріч іноземні автори виділяють види сурогатного материнства [3].

Центр сурогатного материнства, який знаходиться в США, спираючись на багаторічний досвід судової практики, пропонує виділити наступні види сурогатного материнства:

1. Традиційне сурогатне материнство – спосіб, заснований на згоді між майбутніми батьками дитини та жінкою, яка погодилася на штучне запліднення її яйцеклітини спермою майбутнього батька дитини. У більшості штатів батьківські права майбутня мати дитини отримує після процедури усиновлення (удочеріння).
2. Сурогатна вагітність – спосіб, при якому згода між майбутніми батьками дитини і жінкою, згідною на імплантацію ембріона, заснована на зачатті з використанням яйцеклітини та сперми майбутніх батьків.
3. Донорська сурогатна вагітність – спосіб, відповідно до якого згода між майбутніми батьками і жінкою, яка погодилася на імплантацію і виношування дитини, спирається на зачатті з використанням яйцеклітини донора (зазвичай анонімного) і сперми майбутнього батька або донора.

Виділення видів сурогатного материнства має практичне значення. У 1993 році Каліфорнійський суд у справі *Johnson v. Calvert* не визнав за сурогатною матір'ю батьківських прав, оскільки був використаний спосіб сурогатної вагітності. Суд прийняв до уваги те, що є два способи визнання материнства: перший – народження дитини, другий – генетичний зв'язок між дитиною та матір'ю. Виходячи з того, що генетичного зв'язку між дитиною і матір'ю немає, дитина була передана генетичній матері [4]. На даний момент в закордонній правозастосовчій та судовій практиці великого значення надаються саме генетичному зв'язку.

В Україні правове регулювання має лише метод сурогатної вагітності. Коли застосовується саме він, то питань про встановлення батьківства не виникає. Отже, поговоримо про метод традиційного сурогатного материнства та донорської сурогатної вагітності.

Багато авторів роблять акцент на тому, що в процесі виношування вагітності між матір'ю і дитиною виникає біологічний зв'язок, а якщо використовується метод традиційного сурогатного материнства, то ще і генетичний зв'язок. Однак, за всієї поваги до почуттів сурогатної матері, варто зазначити, що народження дитини є результатом спеціального медичного втручання. І початок цьому процесу було покладено до того, як жінка погодилася стати сурогатною матір'ю. Відповідно і правові питання повинні бути вирішені саме в момент вступу суб'єктів у дані правовідносини, а не в момент отримання результатів спільних зусиль.

Але якщо договір між сторонами відсутній і для запліднення використовується генетичний матеріал сурогатної матері, то єдиним способом для батьків–замовників отримати свою дитину є відмова сурогатної матері від цієї дитини і подальша реєстрація державним органом реєстрації актів цивільного стану батьками такої дитини саме подружжя. Адже відповідно до статті 121 Сімейного кодексу України, права та обов'язки батьків ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану.

Тому, на нашу думку, сторони правовідносин повинні укласти договір. По-перше, він регулює майнові відносини між подружжям і сурогатною матір'ю, у подальшому договір повинен регулювати передачу дитини подружжю, адже, обираючи жінку сурогатною матір'ю, нелогічно надавати їй можливість вирішувати долю дитини. Також при укладенні договору подружжя може уникнути ситуації, коли жінка, яка виступає в якості сурогатної матері, може народити дитину для себе, використовуючи кошти подружжя. У результаті вона отримає повне обстеження, постійний нагляд лікаря, кошти на утримання (житло, харчування, одяг), тобто без

будь-яких затрат народить дитину, і не дасть згоди на державну реєстрацію подружжям. При цьому ніякої відповідальності за такі дії не передбачено.

Існує також ще одна проблема, яка пов'язана з перебуванням сурогатної матері в шлюбі, у зв'язку з чим виникають наступні питання. Якщо сурогатна мати залишила дитину собі, то хто тоді буде батьком дитини?[2] Відповідно до пункту 1 статті 122 СКУ, “дитина яка зачата і (або) народжена у шлюбі походить від подружжя”, також, як зазначає стаття 133 СКУ, “якщо дитина народилася в подружжя, дружина записується матір'ю, а чоловік – батьком дитини”. Тоді, закономірно, батьком визнається чоловік сурогатної матері, хоч генетично ніякого відношення до такої дитини він не має, навіть більше того, він взагалі міг бути проти того, щоб його дружина виступила в ролі сурогатної матері, або навіть не знати про це, якщо подружжя перебуває в роздільному режимі проживання.[3] Але якщо для зачаття використовувався генетичний матеріал чоловіка–замовника, то, відповідно до статті 129 СКУ, такий чоловік протягом року з дня народження дитини може подати позов про визнання батьківства. Однак тоді відразу виникає інше питання: якщо такий позов буде задоволено, то чи може сурогатна мати претендувати на аліменти? Очевидно, що так. Вирішення такого питання, на нашу думку, полягає в наступному. Ми ще раз повторимося, зазначивши, що необхідно заключати договір, а якщо сурогатна мати перебуває у шлюбі, то необхідна згода її чоловіка на проведення даної процедури.

Також необхідно розглянути ситуацію зі встановленням батьківських прав, коли до народження дитини один або двоє з батьків помирають. Вирішення даного питання є надзвичайно важливим, адже в цьому випадку використовується інститут спадкування. На нашу думку, генетичні батьки повинні бути записані батьками дитини без встановлення факту батьківства, бо за наявності відмови сурогатної матері від дитини та договору з медичною установою чітко вбачається, хто саме виступав у ролі генетичних батьків.

У випадку, якщо в період виношування дитини сурогатною матір'ю подружжя розлучилося то, на наш погляд, батьками повинні застосовуватися положення статті 125 СКУ, у якій зазначається, що коли мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження матір'ю дитини. Також походження дитини від батька може визначатися за заявою матері та батька дитини, або чоловіка, який вважає себе батьком дитини. Отже, замовники навіть у випадку розлучення визначаються батьками дитини.

Можна констатувати той факт, що в результаті укладення цивільно-правового договору, який би передбачав усі можливі обставини, пов'язані зі встановленням як материнства, так і батьківства, сторони захистять себе від можливих порушень та зловживань, а батьки–замовники зможуть здійснити свою мрію – отримати довгождане дитя.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Цивільний кодекс України: Офіційний текст [Текст]. – К.: Кондор, 2004.– 402 с.
2. Сімейний кодекс України [Текст]. – Харків : ТОВ «Одіссей» , 2007.– 112 с.
3. Victoria Keppler, Michael Bokelmann. Surrogate motherhood – the legal situation. Germany, 2000. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.surrogacy.com/legals/article/germany>.
4. Surrogacy and egg donation law in California [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.surrogacy.com/legals/article/calaw.html>.